

GIG
CYMRU
NHS
WALES

Iechyd Cyhoeddus
Cymru
Public Health
Wales

Adroddiad Blynyddol Twbercwlosis yng Nghymru

Data hyd at ddiwedd 2023

Iechyd Cyhoeddus Cymru

Nod Iechyd Cyhoeddus Cymru yw diogelu a gwella iechyd a llesiant a lleihau anghydraddoldebau iechyd i bobl yng Nghymru. Rydym yn gweithio'n lleol, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol, a chyda'n partneriaid a'n cymunedau.

Y Ganolfan Wyliadwriaeth ar gyfer Clefydau Trosglwyddadwy

Iechyd Cyhoeddus Cymru

Rhif 2 Capital Quarter

Stryd Tyndall

Caerdydd

CF10 4BZ

www.iechydcyhoedduscymru.org

Cydnabyddiaethau

Hoffai Iechyd Cyhoeddus Cymru ddiolch i bawb a gyfrannodd at ddata a systemau gwyliadwriaeth ar gyfer Twbercwlosis yng Nghymru.

Paratowyd yr adroddiad gan grŵp pwnc arbenigol BBV, STI, TB ac Anghydraddoldebau y Ganolfan Wyliadwriaeth ar gyfer Clefydau Trosglwyddadwy.

Cyfeiriad a Awgrymir: Iechyd Cyhoeddus Cymru (2024). Adroddiad Blynyddol Twbercwlosis yng Nghymru (Data hyd at ddiwedd 2023). Caerdydd, Iechyd Cyhoeddus Cymru.

Tabl Cynnwys

Adroddiad Blynyddol Twbercwlosis yng Nghymru	1
Data hyd at ddiwedd 2023	1
.....	2
Tabl Cynnwys	3
1 Crynodeb gweithredol	6
1.1 Diben	6
1.2 Canfyddiadau a thueddiadau allweddol	6
2 Ffynonellau data, cyfyngiadau a methodoleg	8
2.1 Y System Gwylidwriaeth Genedlaethol ar gyfer TB	8
2.2 Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru	8
2.3 Dilyniannu genom cyfan a dadansoddi clystyrau	9
2.4 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol	9
3 Hysbysiadau a nifer yr achosion o dwbercwlosis (TB)	10
3.1 Proffil demograffig achosion o TB	11
3.1.1 Dosbarthiad daearyddol	11
3.1.2 Dosbarthiad rhyw ac oedran	12
3.1.3 Gwlad geni ac ethnigrwydd	13
3.1.4 Ffactorau risg cymdeithasol, amddifadedd a chydafiacheddau	16
4 Diagnosis, microbioleg ac ymwrthedd i gyffuriau	20
4.1 Diagnosis a safle'r haint	20
4.2 Achosion ag ymwrthedd i'r prif gyffuriau (MDR) ac ymwrthedd estynedig i gyffuriau	21
5 Triniaeth a chanlyniadau	22
5.1 Y cyfnod rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth	22
5.2 Canlyniadau triniaeth	20
5.2.1 Marwolaethau cysylltiedig â TB	23
6 Atal a rheoli TB	24
7 Clystyrau a nodwyd drwy waith dilyniannu genom cyfan	25

Ffigurau

Ffigur 1 Cyfraddau Twbercwlosis fesul 100,000 o'r boblogaeth yn y DU, 2022	10
Ffigur 2 Nifer yr Achosion a Chyfraddau TB fesul 100,000 o'r boblogaeth (llinell goch) yng Nghymru, 2014-2023	10
Ffigur 3 Cyfraddau cyfartalog pum mlynedd TB fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl Awdurdod Lleol Preswylfa, 2019-2023	12
Ffigur 4 Cyfraddau TB fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl grŵp oedran a blwyddyn 2019-2023	13

Ffigur 5 Nifer blynyddol cyfartalog pum mlynedd yr achosion o TB a chyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl grŵp ethnig, 2019-2023, Cymru	15
Ffigur 6 Cyfran (%) yr achosion o TB a aned yn y DU yn ôl ethnigrwydd yng Nghymru, 2019-2023.....	15
Ffigur 7 Y cyfnod rhwng cyrraedd y DU a'r hysbysiad am TB ar gyfer achosion nas ganed yn y DU yng Nghymru, 2019-2023	16
Ffigur 8 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB yng Nghymru 2019-2023	17
Ffigur 9 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB a aned yng Nghymru, 2019-2023	17
Ffigur 10 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB nas ganed yng Nghymru, 2019-2023	18
Ffigur 11 Cyfraddau cyfartalog pum mlynedd TB yng Nghymru fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl degradd amddifadedd, 2019-2023	19
Ffigur 12 Y cyfnod rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth ar gyfer achosion o TB yng Nghymru, 2019-2023.....	22
Ffigur 13 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022 ¹⁰	20

Tablau

Tabl 1 Cyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl bwrdd iechyd preswylfa rhwng 2019 a 2023, Cymru	11
Tabl 2 Nifer yr hysbysiadau a chyfraddau TB yng Nghymru yn ôl rhyw, Cyfradd (Achosion) 2019-2023	12
Tabl 3 Nifer a chyfran (%) yr achosion o TB a aned yn y DU a nas ganed yn y DU fesul blwyddyn, 2019-2023.....	13
Tabl 4 Demograffeg yr achosion o TB a aned yn y DU a nas ganed yn y DU yng Nghymru fesul blwyddyn, 2019-2023	14
Tabl 5 Canran yr achosion o TB yng Nghymru â chydafiecheddau, 2019-2023. 19	
Tabl 6 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru yn ôl safle'r clefyd, 2019-2023, Cymru	20
Tabl 7 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru â chadarnhad bacteriolegol, 2019-2023, Cymru	21
Tabl 8 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru â diagnosis blaenorol, 2019-2023, Cymru	21
Tabl 9 Achosion o TB ysgyfeiniol â chyfnod o >4 mis rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth yng Nghymru, 2019-2023	22
Tabl 10 Cwblhau triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl grŵp oedran ^a ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022 ¹⁰	21

Tabl 11 Cwblhau triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl rhyw ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022	21
Tabl 12 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl Bwrdd Iechyd preswylfa ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022	21
Tabl 13 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl safle'r clefyd ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2022	22
Tabl 14 Achosion sensitif i gyffuriau a difrifol o TB y cofnodwyd eu bod wedi marw adeg y canlyniad cofnodedig diwethaf, Cymru, 2018-2022 ^a	23
Tabl 15 Canran yr achosion sydd wedi cael brechlynnau BCG a chanran yr achosion â statws hysbys, Wedi'u brechu % (Statws Hysbys %), 2019-2023 ..	24

1 Crynodeb gweithredol

1.1 Diben

Mae'r adroddiad hwn yn rhoi trosolwg epidemiolegol o dwbercwlosis (TB) yng Nghymru. Mae'n cynnwys data ar achosion newydd o TB y rhoddwyd gwybod amdanynt drwy'r System Gwyliadwriaeth Genedlaethol ar gyfer Twbercwlosis (NTBS). Mae'r adroddiad hefyd yn cynnwys data Dilyniannu Genom Cyfan a ddarparwyd gan Asiantaeth Diogelwch Iechyd y DU (UKHSA), ac a ategwyd gan ddefnyddio NTBS, i ddisgrifio clystyrau haint TB yng Nghymru. Anelir yr adroddiad ei anelu at weithwyr iechyd proffesiynol, gwneuthurwyr polisïau, gwasanaethau cyfiawnder troseddol, asiantaethau trydydd sector ac academia.

1.2 Canfyddiadau a thueddiadau allweddol

- Cynyddodd nifer yr achosion newydd o TB yng Nghymru o 71 yn 2022 i 84 yn 2023, gan gynrychioli cynnydd yn nifer yr achosion blyneddol o 2.3 i 2.7 fesul 100,000 o'r boblogaeth. Er gwaethaf y cynnydd hwn, ceir tuedd am i lawr cyffredinol yn nifer yr achosion o TB yng Nghymru ers cyrraedd uchafbwynt o 3.7 fesul 100,000 o'r boblogaeth yn 2014. Er bod Cymru, yn gyffredinol, yn parhau i fod o fewn diffiniad Sefydliad Iechyd y Byd o wlad sydd nifer isel o achosion <10 fesul 100,000 o'r boblogaeth bob blwyddyn), ceir amrywiad daearyddol sylweddol yn nifer yr achosion.
- Byrddau Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan a Chaerdydd a'r Fro sydd â'r cyfraddau uchaf o TB o hyd (4.4 fesul 100,000 o'r boblogaeth yn 2023 yr un).
- Yn 2023, roedd cyfraddau TB yn parhau i fod yn uwch ymhlith dynion, sef 2.9 fesul 100,000 o'r boblogaeth o gymharu â 2.5 fesul 100,000 o'r boblogaeth o fenywod, sy'n gyson â blyneddodd blaenorol, ac eithrio 2022. Mae mwyafrif yr achosion yn perthyn i'r grŵp oedran 25-54 oed ar gyfer dynion a menywod, gan gyfrif am 68% a 41% o achosion a aned yn y DU ac achosion nas ganed yn y DU, yn y drefn honno.
- Roedd tri o bob pump (60%) o achosion newydd o TB yng Nghymru yn 2023 ymhlith pobl a aned y tu allan i'r Deyrnas Unedig. O ran 21% o'r achosion hyn, roedd cyfnod o fwy nag 11 mlynedd rhwng cyrraedd y DU a hysbysu NTBS (canolrif o 4 blynedd, IQR 1-9 blynedd). Nid yw'n hysbys pa gyfran o'r achosion hyn sydd o ganlyniad i ailactifadu clefyd cudd a gafwyd cyn cyrraedd, clefyd newydd a gafwyd dramor ar ôl cyrraedd, neu drosglwyddiad yn y y DU ar ôl cyrraedd.
- Mae cyfradd gyfartalog pum mlynedd TB yn parhau i fod ar ei uchaf ymhlith pobl o ethnigrwydd Pacistanaid neu Ddu Affricanaidd (99.6 fesul 100,000 a 72.2 fesul 100,000 o'r boblogaeth, yn y drefn honno).

- Ar y cyfan, roedd 14% o'r achosion o TB yn 2023 wedi hunangofnodi bod ganddynt o leiaf un ffactor risg cymdeithasol, gyda chamdddefnyddio cyffuriau wedi'i nodi fel y ffactor risg amlycaf (12%). Roedd 10% wedi hunangofnodi bod ganddynt ddau ffactor risg neu fwy.
- Roedd ffactorau risg cymdeithasol wedi'u cofnodi'n fwy aml ymhlith achosion a aned yn y DU, gyda 32% o'r rheini yn nodi bod ganddynt un ffactor risg cymdeithasol o leiaf o gymharu â 2% ymhlith achosion nas ganed yn y DU.
- Caiff haint TB ei gofnodi'n fwy aml ymhlith y rhai sy'n byw yn ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru. Roedd cyfradd gyfartalog pum mlynedd TB dros bedair gwaith yn fwy ymhlith y rhai sy'n byw yn y deigradd mwyaf difreintiedig o gymharu â'r lleiaf difreintiedig (6.9 ac 1.6 fesul 100,000 o'r boblogaeth, yn y drefn honno).
- Yn 2023, roedd meithriniad 74% o'r holl achosion wedi'i gadarnhau. Roedd gan y mwyafrif (56%) o'r achosion o TB yn 2023 safle haint ysgyfeiniol, ac roedd meithriniad 83% o'r achosion hyn wedi'i gadarnhau. Mae hyn yn parhau i fod uwchlaw targed Canolfan Atal a Rheoli Clefydau Ewrop (ECDC), sef 80% ar gyfer cadarnhau meithriniad twbercwlosis ysgyfeiniol.
- O blith yr achosion ysgyfeiniol (gyda chlefyd yr ysgyfaint ychwanegol neu hebdo) â sampl o daeniad sbwtwm, roedd taeniad sbwtwm 57% yn bositif gan ddangos risg uchel bosibl o haint pellach.
- Hyd yma, mae data ar ganlyniadau triniaeth wedi'u darparu ar NTBS ar gyfer pob achos yng Nghymru yn 2022, sy'n welliant o gymharu â 96% yn y flwyddyn flaenorol.
- O blith y 66 achos o TB a oedd yn dangos symptomau yn 2023, mae NTBS yn dangos bod 26% wedi dechrau triniaeth o fewn deufis i ddechrau'r symptomau. Fodd bynnag, roedd 21% o'r achosion ysgyfeiniol wedi dechrau triniaeth dros bedwar mis ar ôl dechrau'r symptomau.
- Mae tueddiadau o ran TB ag ymwrthedd i gyffuriau yn parhau i fod yn isel, gyda 0% o achosion ag 'unrhyw ymwrthedd i un cyffur llinell gyntaf neu fwy' yn 2023.

2 Ffynonellau data, cyfyngiadau a methodoleg

2.1 Y System Gwyliadwriaeth Genedlaethol ar gyfer TB

System wylidwriaeth sy'n cael ei rhedeg gan Asiantaeth Diogelwch Iechyd y DU (UKHSA) yw'r System Gwyliadwriaeth Genedlaethol ar gyfer TB (NTBS), sy'n darparu gwybodaeth fanwl am epidemioleg twbercwlosis yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon. Mae timau clinigol yn rhoi gwybod am achosion newydd ac yn diweddarau gwybodaeth am ganlyniadau triniaeth. Rhoddir gwybod am bawb sydd wedi cael diagnosis o TB yng Nghymru drwy NBTS. Cynhelir gwaith echdynnu data gan UKHSA a chaiff y data eu glanhau i osgoi dyblygu ledled Cymru cyn iddynt gael eu rhyddhau i Iechyd Cyhoeddus Cymru i'w cyhoeddi.

2.2 Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru

Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) yw'r mesur swyddogol o amddifadedd cymharol mewn ardaloedd bach yng Nghymru.¹ Ystadegyn Gwladol a gynhyrchir gan Lywodraeth Cymru ydyw. Mae MALIC yn nodi'r ardaloedd sydd â'r crynodiadau uchaf o nifer o fathau gwahanol o amddifadedd. Prif ddiben y mynegai yw darparu tystiolaeth i lywio gwaith cynllunio a pholisi, gan gynnwys ariannu neu dargedu rhaglenni a gwasanaethau ar gyfer ardaloedd lleol. Mae'r MALIC yn graddio pob Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is yng Nghymru o 1 (mwyaf difreintiedig) i 1,909 (lleiaf difreintiedig).

Ar hyn o bryd, mae MALIC yn cynnwys wyth maes amddifadedd ar wahân. Mae pob maes wedi'i lunio gan ddefnyddio amrywiaeth o ddangosyddion gwahanol. Mae'r meysydd sydd wedi'u cynnwys ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019 yn cynnwys:

- Incwm
- Cyflogaeth
- Iechyd
- Addysg
- Mynediad at Wasanaethau
- Tai
- Diogelwch Cymunedol
- Yr amgylchedd ffisegol

Mae MALIC yn ddull o fesur amddifadedd lluosog sy'n seiliedig ar ardal ac amddifadedd cymharol.

¹Mae rhagor o wybodaeth am Fynegai Amddifadedd Lluosog Cymru ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru>

2.3 Dilyniannu genom cyfan a dadansoddi clystyrau

Caiff gwaith dilyniannu genom cyfan ar samplau o TB y cadarnhawyd eu meithriniaid yng Nghymru ei gynnal gan yr Uned Genomeg Pathogen (PenGU). Caiff gwybodaeth am glystyrau sy'n gysylltiedig â gwaith dilyniannu genom cyfan o TB sy'n cynnwys dau achos neu fwy yng Nghymru ei llunio gan UKHSA drwy biblinell y Goedwig gan ddefnyddio canlyniadau gwaith dilyniannu genom cyfan. Ceir torbwynt pellter o 12 polymorffedd niwcleotid sengl ar gyfer clystyru arunigion. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn cysylltu gwybodaeth am gleifion gan NTBS â'r data dilyniannu o arunigion.

2.4 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn darparu amcangyfrifon canol blwyddyn cenedlaethol ac is-genedlaethol ar gyfer y DU a'i gwledydd cyfansoddol yn ôl ardal weinyddol, oedran a rhyw (gan gynnwys elfennau newid yn y boblogaeth, oedran canolrifol a dwysedd y boblogaeth). Mae ystadegau'r boblogaeth ar gyfer rhywedd, oedran a lleoliad preswyllo yn seiliedig ar ffigurau canol blwyddyn 2022². Mae amcangyfrifon y boblogaeth ar gyfer Ethnigrwydd yn seiliedig ar Gyfrifiad 2021 SYG³.

² Y Swyddfa Ystadegau Gwladol. Amcangyfrifon canol blwyddyn o'r boblogaeth 2022. [Amcangyfrifon o'r boblogaeth ar gyfer Cymru a Lloegr – Y Swyddfa Ystadegau Gwladol \(ons.gov.uk\)](#)

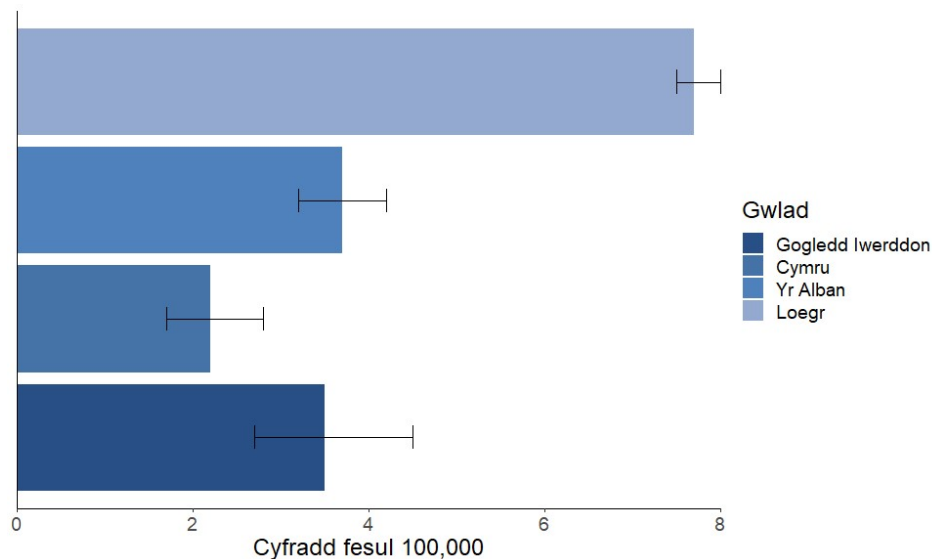
³ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol. Cyfrifiad 2021 – Ethnigrwydd a Hunaniaeth Genedlaethol yng Nghymru a Lloegr: [2021 Data Cyfrifiad 2021 SYG – Ethnigrwydd](#)

3 Hysbysiadau a nifer yr achosion o dwbercwlosis (TB)

Yn 2023, cafodd cyfanswm o 84 o achosion newydd o TB eu cofnodi yng Nghymru. Mae hyn yn cynrychioli cynnydd o 18% o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (71 o achosion, 2.3 fesul 100,000 o'r boblogaeth).

Mae'r cyfraddau TB yng Nghymru'n parhau i fod yr isaf yn y DU, gyda chyfradd o 2.3 fesul 100,000 yn 2022 o gymharu â chyfradd y DU, sef 7.0 fesul 100,000 o'r boblogaeth. Nid yw data'r pedair gwlad ar gael eto ar gyfer 2023.

Ffigur 1 Cyfraddau Twbercwlosis fesul 100,000 o'r boblogaeth yn y DU, 2022

Ffynhonnell: NTBS, 2023

Mae hysbysiadau a chyfraddau TB yng Nghymru wedi gostwng 27% dros y deng mlynedd diwethaf o 2014 i 2023 (Ffigur 2).

Ffigur 2 Nifer yr Achosion a Chyfraddau TB fesul 100,000 o'r boblogaeth (llinell goch) yng Nghymru, 2014-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

3.1 Proffil demograffig achosion o TB

3.1.1 Dosbarthiad daearyddol

Yn 2023, yn ardaloedd Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan a Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro y cofnodwyd y nifer uchaf o achosion o TB (26 a 22 o achosion, yn y drefn honno), gan gynrychioli cyfradd o 4.4 fesul 100,000 o'r boblogaeth ar gyfer y ddau fwrdd iechyd. Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg y cofnodwyd y gyfradd isaf, sef 0.2 fesul 100,000 o'r boblogaeth. Dangosir cyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl bwrdd iechyd preswylfa yn Nhabl 1.

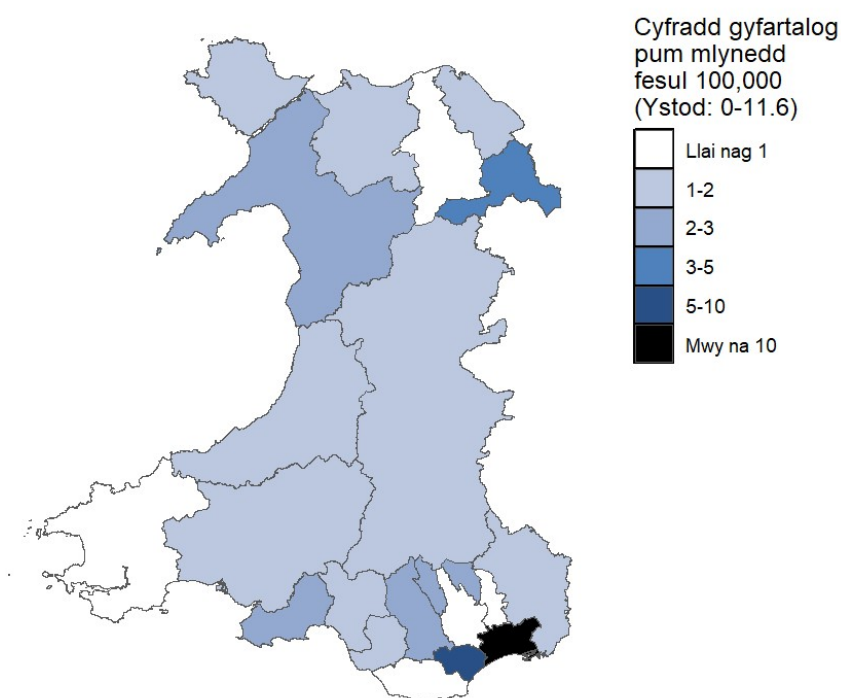
Tabl 1 Cyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl bwrdd iechyd preswylfa rhwng 2019 a 2023, Cymru

Bwrdd Iechyd Lleol	2019	2020	2021	2022	2023
BIP Aneurin Bevan	5.2	3.0	3.4	3.2	4.4
BIP Betsi Cadwaladr	2.6	1.3	2.2	1.5	0.7
BIP Caerdydd a'r Fro	5.4	5.2	4.7	3.8	4.4
BIP Cwm Taf Morgannwg	3.1	1.8	2.7	2.3	0.2
BIP Hywel Dda	0.8	0.5	1.8	0.5	1.6
BIA Powys	2.3	3.0	0.7	0.0	3.0
BIP Bae Abertawe	1.0	2.3	2.4	2.3	3.7

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O fewn ardal y bwrdd iechyd, ceir amrywiad sylweddol mewn cyfraddau achosion yn ôl awdurdod lleol preswylfa, fel y dangosir yn Ffigur 3, gyda Chasnewydd a Chaerdydd yn cofnodi'r cyfraddau uchaf o flwyddyn i flwyddyn, gyda chyfraddau cyfartalog pum mlynedd (2018-2022) o 11.6 a 6.4 fesul 100,000 o'r boblogaeth, yn y drefn honno.

Ffigur 3 Cyfraddau cyfartalog pum mlynedd TB fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl Awdurdod Lleol Preswylfa, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

3.1.2 Dosbarthiad rhyw ac oedran

O blith yr 84 o achosion a gofnodwyd yn 2023, roedd 52% yn ddynion a 48% yn fenywod (2.9 a 2.5 fesul 100,000 o'r boblogaeth, yn y drefn honno), gan ddangos tuedd gyson dros amser, ac eithrio 2022, lle roedd mwyafrif yr achosion yn fenywod (Tabl 2).

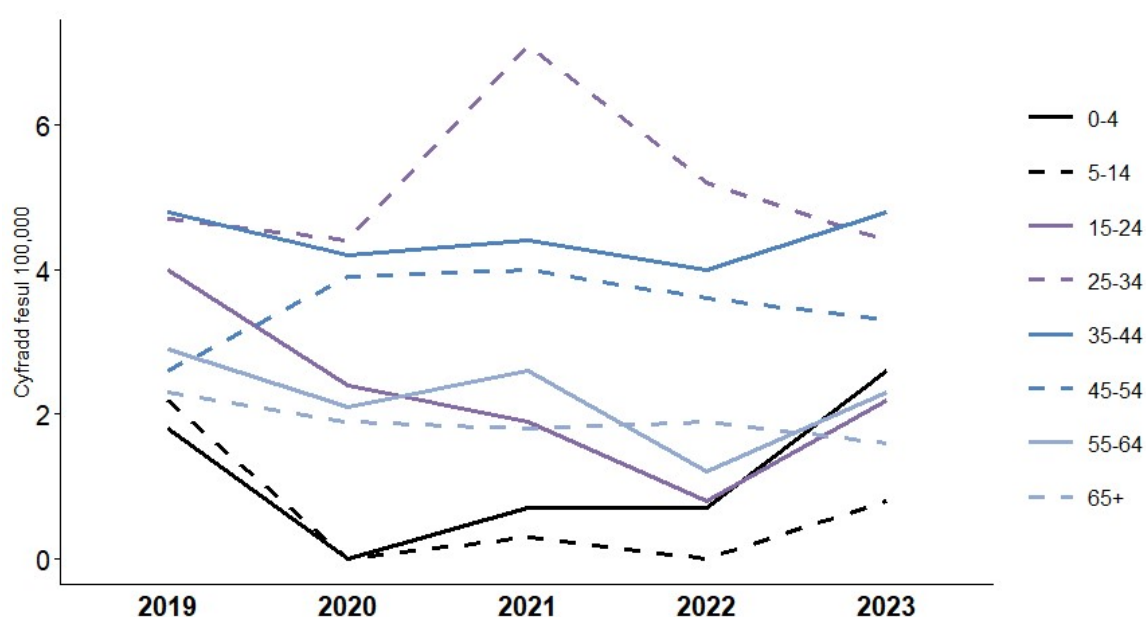
Tabl 2 Nifer yr hysbysiadau a chyfraddau TB yng Nghymru yn ôl rhyw, Cyfradd (Achosion) 2019-2023

Rhyw	2019	2020	2021	2022	2023
Menywod	2.1 (34)	1.8 (29)	2.3 (37)	2.3 (37)	2.5 (40)
Dynion	4.2 (66)	3.3 (51)	3.6 (54)	2.2 (34)	2.9 (44)
Cyfanswm	100	80	91	71	84

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Mae nifer yr achosion o TB ymhlith pobl 35-44 oed wedi cynyddu ac mae bellach yn uwch na nifer yr achosion yn y grŵp oedran 25-34 oed (4.8 a 4.4 fesul 100,000 o'r boblogaeth, yn y drefn honno). Mae nifer yr achosion ymhlith pobl 0-4 oed a 5-14 oed wedi cynyddu yn 2023, fel y gwelir yn ffigur 4.

Ffigur 4 Cyfraddau TB fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl grŵp oedran a blwyddyn 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

3.1.3 Gwlad geni ac ethnigrwydd

Gwlad geni

Er bod 60% o'r achosion o TB a gofnodwyd yng Nghymru yn 2023 (Tabl 3) wedi'u geni dramor, mae'r nifer cymharol wedi lleihau ychydig o gymharu â'r cynnydd yn yr achosion a aned yn y DU.

Tabl 3 Nifer a chyfran (%) yr achosion o TB a aned yn y DU a nas ganed yn y DU fesul blwyddyn, 2019-2023

Man Geni	2019	2020	2021	2022	2023
Ganed Dramor	53 (53%)	48 (60%)	58 (64%)	55 (77%)	50 (60%)
Ganed yn y DU	42 (42%)	30 (38%)	32 (35%)	16 (23%)	34 (40%)
Heb fod yn hysbys	5 (5%)	2 (2%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)
Cyfanswm	100	80	91	71	84

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O blith y 50 o achosion a aned y tu allan i'r DU ac y rhoddwyd gwybod amdanynt yn 2023, y gwledydd genedigol amlaf a gofnodwyd oedd India (14%) a Phacistan (11%).

Tabl 4 Demograffeg yr achosion o TB a aned yn y DU a nas ganed yn y DU yng Nghymru fesul blwyddyn, 2019-2023

		2019		2020		2021		2022		2023	
		Nas ganed yn y DU	Ganed yn y DU	Nas ganed yn y DU	Ganed yn y DU	Nas ganed yn y DU	Ganed yn y DU	Nas ganed yn y DU	Ganed yn y DU	Nas ganed yn y DU	Ganed yn y DU
Rhyw	Menywod	17	16	19	9	24	13	29	8	28	12
	Dynion	36	26	29	21	34	19	26	8	22	22
Grŵp oedran	0-24	13	13	≤5	≤5	≤5	≤5	≤5	≤5	9	6
	25-54	30	16	36	13	42	17	44	5	34	14
	55+	10	13	7	14	11	11	10	8	7	14

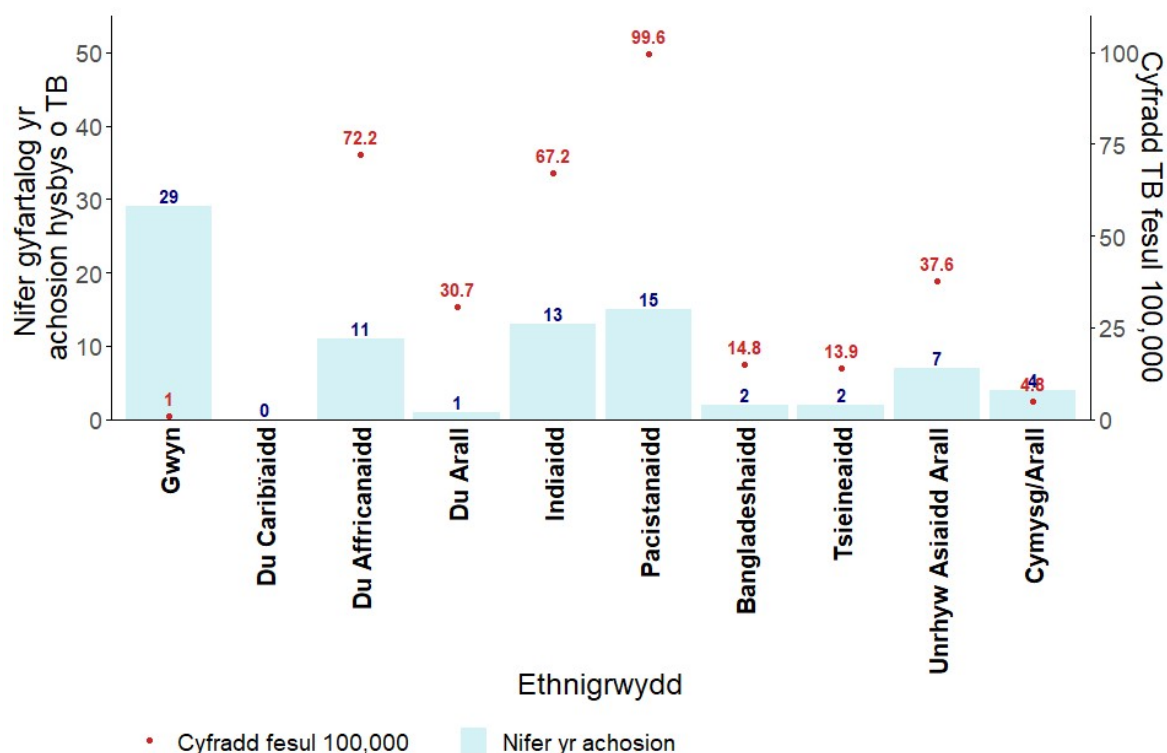
Bu nifer uwch o achosion ymhlith menywod nas ganed yn y DU o gymharu ag achosion a aned yn y DU yn 2023, ac roedd mwyafrif yr achosion a aned y tu allan i'r DU rhwng 25 a 54 oed (Tabl 4).

Ethnigrwydd

Yn 2023, cafodd dros draean (34%) o'r achosion o TB eu cofnodi yn y grŵp ethnig Gwyn, gyda'r 65% yn cael eu cofnodi yn y gwpiâu ethnig eraill, sef gostyngiad o 12% o 2022 ymlaen. Ym mhoblogaethau Pacistanaidd, Du Affricanaidd ac Indiaidd y cofnodwyd y cyfraddau uchaf. ⁴ (Ffigur 5).

⁴ Lluniwyd y cyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl ethnigrwydd gan ddefnyddio data cyfrifiad 2021 SYG. [Data Cyfrifiad 2021 SYG – ethnigrwydd](#)

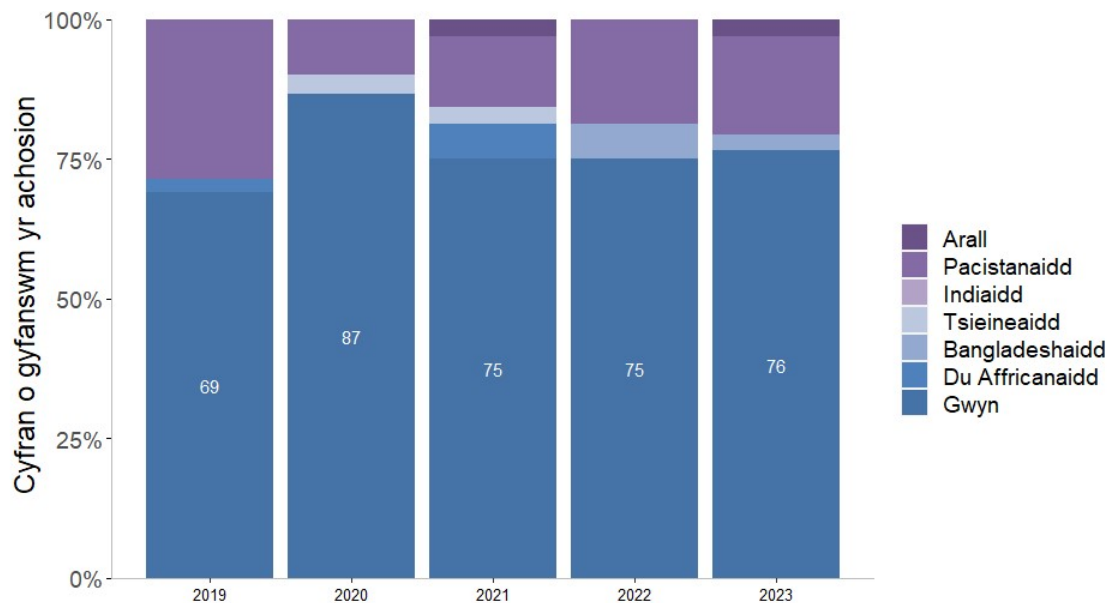
Ffigur 5 Nifer blynyddol cyfartalog pum mlynedd yr achosion o TB a chyfraddau fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl grŵp ethnig, 2019-2023, Cymru

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Yn 2023, roedd tri chwarter (76%) yr achosion a aned yn y DU a 6% o'r achosion nas ganed yn y DU yn perthyn i'r categori ethnigrwydd Gwyn. Dangosir profil ethnig yr achosion o TB a aned yn y DU yn ffigur 6.

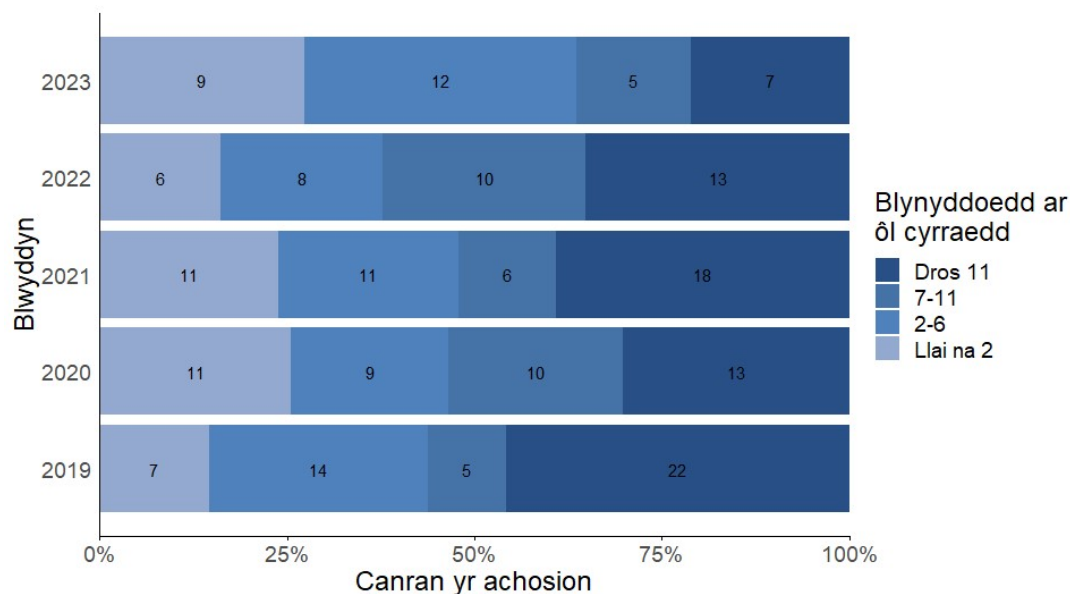
Ffigur 6 Cyfran (%) yr achosion o TB a aned yn y DU yn ôl ethnigrwydd yng Nghymru, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O blith yr achosion a gofnodwyd yn 2023 gyda dyddiad cyrraedd y DU, cafodd 27% ohonynt ddiagnosis o fewn dwy flynedd i gyrraedd. Cafodd tua un o bob pump (21%) o achosion ddiagnosis o TB fwy nag 11 mlynedd ar ôl cyrraedd (Ffigur 7). Nid yw'n hysbys pa gyfran o'r achosion hyn sydd o ganlyniad i ailactifadu clefyd cudd a gafwyd cyn cyrraedd, clefyd newydd a gafwyd dramor ar ôl cyrraedd, neu drosglwyddiad yn y y DU ar ôl cyrraedd.

Ffigur 7 Y cyfnod rhwng cyrraedd y DU a'r hysbysiad am TB ar gyfer achosion nas ganed yn y DU yng Nghymru, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

3.1.4 Ffactorau risg cymdeithasol, amddifadedd a chydafiacheddau

Ffactorau risg cymdeithasol hunangofnodedig

Yn 2023, roedd 14% o'r achosion wedi hunangofnodi bod ganddynt o leiaf un ffactor risg cymdeithasol, sef gostyngiad o gymharu â'r cyfnod rhwng 2019 a 2021, ond cynnydd o gymharu â 2022 (Ffigur 8). Y ffactor risg mwyaf cyffredin yn y garfan oedd camddefnyddio cyffuriau, sef 12% o'r achosion. Roedd 10% o'r achosion wedi cofnodi dau ffactor risg neu fwy, gan awgrymu bod risg fwy cymhleth, sef cynnydd o 6% o gymharu â'r flwyddyn flaenorol.

Ffigur 8 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB yng Nghymru 2019-2023

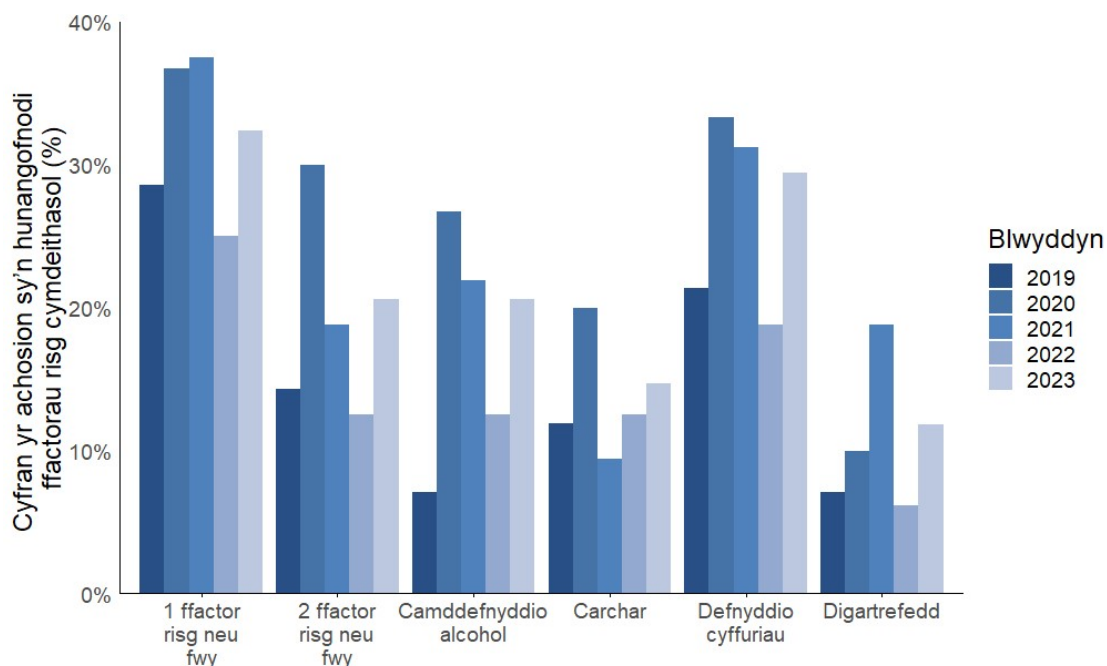

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Fodd bynnag, mae cyfraddau ffactorau risg cymdeithasol yn amrywio'n sylweddol rhwng cleifion a aned yn y DU a chleifion nas ganed yn y DU, fel y gwelir yn Ffigurau 9 a 10.

Yn 2023, roedd 32% o'r achosion a aned yn y DU wedi hunangofnodi bod ganddynt o leiaf un ffactor risg, ac roedd 20% wedi hunangofnodi bod ganddynt ddau neu fwy. Y ffactorau â'r gyfran fwyaf o achosion oedd camddefnyddio cyffuriau (29%), camddefnyddio alcohol (20%) a charchariad.

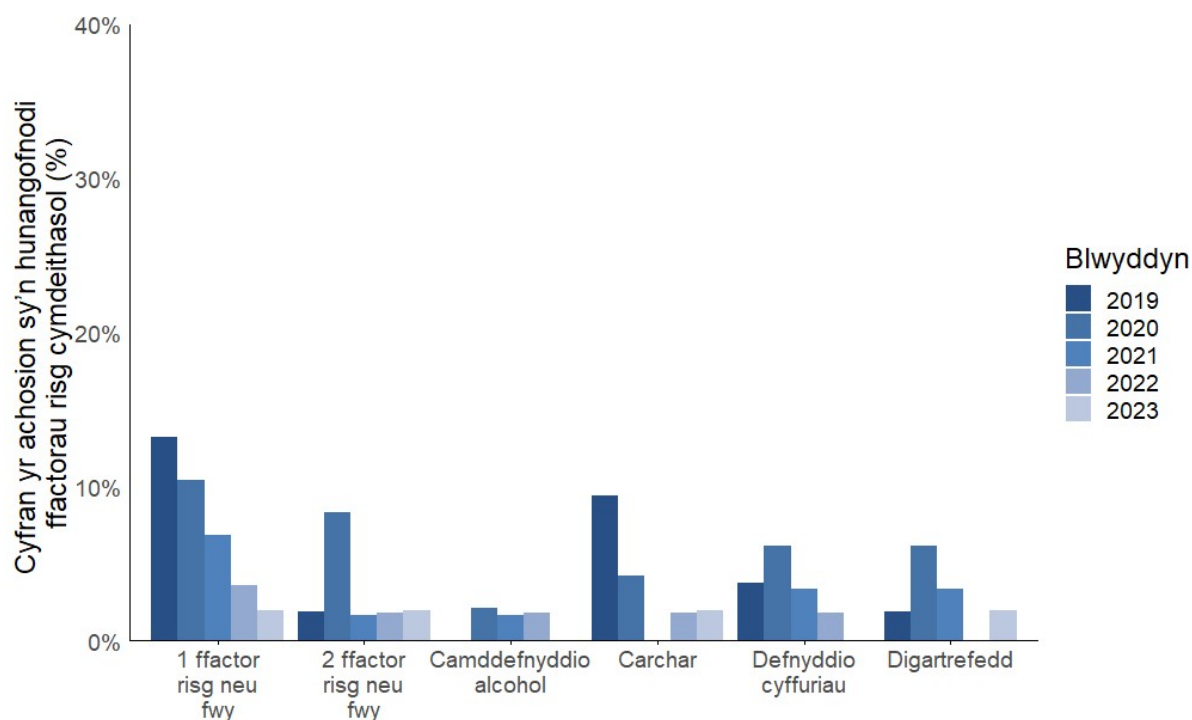
Ffigur 9 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB a aned yng Nghymru, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O blith yr achosion a aned y tu allan i'r DU a gofnodwyd yn 2023, roedd 2% wedi cofnodi o leiaf un ffactor risg ac roedd 2% wedi cofnodi dau neu'n fwy. O fewn y boblogaeth hon, carchariad a digartrefedd oedd y ffactorau risg cymdeithasol a gofnodwyd amlaf.

Ffigur 10 Hanes o ffactorau risg cymdeithasol neu ffactorau risg cymdeithasol cyfredol a hunangofnodwyd ymhlith cleifion TB nas ganed yng Nghymru, 2019-2023

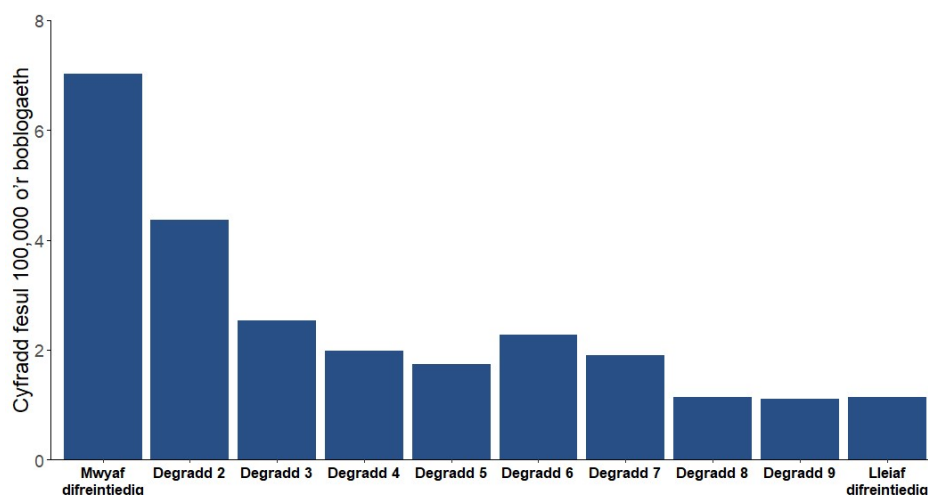
Ffynhonnell: NTBS, 2024

Amddifadedd

Caiff haint TB ei gofnodi'n amlach ymhlith y rheini sy'n byw yn y cymunedau mwyaf difreintiedig yng Nghymru (Ffigur 11). Dros y deng mlynedd diwethaf, mae cyfradd TB wedi bod ar ei huchaf yn y degradd mwyaf difreintiedig.⁵ Yn 2023, y gyfradd yn y degradd mwyaf difreintiedig oedd 6.9 fesul 100,000 o'r boblogaeth a'r gyfradd yn y degradd lleiaf difreintiedig oedd 1.6 fesul 100,000 o'r boblogaeth.

⁵Fel y'i mesurwyd gan ddefnyddio Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC). Ceir rhagor o wybodaeth yn <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Community-Safety-and-Social-Inclusion/Welsh-Index-of-Multiple-Deprivation>

Ffigur 11 Cyfraddau cyfartalog pum mlynedd TB yng Nghymru fesul 100,000 o'r boblogaeth yn ôl degradd amddifadedd, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Cydaifiacheddau

Lle roedd statws cydaifiachedd yn hysbys ar gyfer y rheini a gofnodwyd yn 2023, roedd gan 11% o'r achosion ddiabetes (Tabl 5). Y cydaifiacheddau amlaf nesaf yn ystod y cyfnod o bum mlynedd oedd gwrthimiwnedd a Hepatitis C (4% yr un).

Tabl 5 Canran yr achosion o TB yng Nghymru â chydaifiacheddau, 2019-2023

Cydaifiacheddau	Cyfartaledd pum mlynedd (% cyfanswm yr achosion)
Diabetes	11%
Feirws Hepatitis B	2%
Feirws Hepatitis C	4%
Clefyd Cronig yr Afu/Iau	2%
Clefyd Arennol Cronig	1%
Gwrthimiwnedd ¹	4%

¹Mae gwrthimiwnedd yn cynnwys y rheini â chlefydau penodol, cyflyrau llidiol cronig, y rheini sy'n cael therapi biolegol a derbynyddion trawsblaniadau.

Ffynhonnell: NTBS, 2024

4 Diagnosis, microbioleg ac ymwrthedd i gyffuriau

4.1 Diagnosis a safle'r haint

Roedd twbercwlosis ysgyfeiniol gyda chlefyd allysgyfeiniol neu hebddo yn cyfrif am 56% o'r achosion yn 2023 ac o blith y rhain, roedd gan 17% glefyd allysgyfeiniol hefyd.

Tabl 6 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru yn ôl safle'r clefyd, 2019-2023, Cymru

Safle'r Clefyd*	2019	2020	2021	2022	2023
Ysgyfeiniol**	75 (75%)	46 (57%)	57 (63%)	41 (58%)	47 (56%)
Nodau lymff allthorasig	9 (9%)	9 (11%)	10 (11%)	17 (24%)	24 (29%)
Nodau lymff intrathorasig	5 (5%)	10 (12%)	10 (11%)	Llai na 5	Llai na 5
Pliwrol	9 (9%)	7 (9%)	8 (9%)	7 (10%)	Llai na 5
Gastroberfeddol	0 (0%)	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	7 (8%)
Prif system nerfol – llid yr ymennydd	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	0 (0%)	0 (0%)
Prif system nerfol – arall	0 (0%)	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	0 (0%)
Asgwrn cefn	Llai na 5	Llai na 5	6 (7%)	Llai na 5	Llai na 5
Asgwrn – arall	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5
Cenhedlol-wrinol	0 (0%)	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5
Laryngaidd	0 (0%)	0 (0%)	Llai na 5	0 (0%)	Llai na 5
Cryptig	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	0 (0%)	0 (0%)
Allysgyfeiniol arall	26 (26%)	26 (32%)	21 (23%)	12 (17%)	22 (26%)
Cyfanswm yr achosion	100	80	91	71	84

*Mae'n bosibl bod gan gleifion glefyd mewn mwy nag un safle

**Mae TB ysgyfeiniol yn cynnwys TB miliaraidd, yn unol ag argymhelliad Sefydliad Iechyd y Byd a'r diffiniadau rhyngwladol⁷

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Yn 2023, cafodd meithriniad 74% o'r holl achosion ei gadarnhau, a chafodd meithriniad 83% o'r achosion ysgyfeiniol (gyda chlefyd allysgyfeiniol neu hebddo) ei gadarnhau. Mae hyn yn parhau i fod uwchlaw targed Canolfan Atal a Rheoli Clefydau Ewrop (ECDC), sef 80% ar gyfer cadarnhau meithriniad twbercwlosis ysgyfeiniol⁶.

O blith y 62 o achosion y cadarnhawyd eu meithriniad:

- Roedd 90% o ganlyniad i *M. tuberculosis*
- Roedd 3% o ganlyniad i *M. bovis*
- Roedd 2% o ganlyniad i *M. africanum*
- Ni chofnodwyd y 5% achos arall

⁶ Canolfan Atal a Rheoli Clefydau Ewrop. – [101111_SPR_Progressing_towards_TB_elimination.pdf\(europa.eu\)](#)

Tabl 7 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru â chadarnhad bacteriolegol, 2019-2023, Cymru

Canlyniadau Bacteriolegol	2019	2020	2021	2022	2023
Meithriniad wedi'i gadarnhau ¹	81 (81%)	66 (82%)	70 (77%)	53 (75%)	62 (74%)
Achosion ysgyfeiniol y cadarnhawyd eu meithriniad ²	63 (84%)	38 (90%)	53 (96%)	34 (85%)	39 (83%)
Achosion ysgyfeiniol â sbwtwm ²	37 (49%)	29 (69%)	29 (53%)	28 (70%)	23 (49%)
Achosion ysgyfeiniol â thaeniad sbwtwm positif ³	25 (68%)	18 (62%)	21 (72%)	15 (54%)	13 (57%)

¹Yr enwadur ar gyfer y ganran yw cyfanswm nifer yr achosion o TB

²Yr enwadur ar gyfer y ganran yw cyfanswm nifer yr achosion o TB ysgyfeiniol

³Yr enwadur ar gyfer y ganran yw nifer yr achosion ysgyfeiniol lle y cymerwyd sampl taeniad sbwtwm

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Tabl 8 Nifer a chanran yr achosion o TB yng Nghymru â diagnosis blaenorol, 2019-2023, Cymru

Diagnosis Blaenorol	2019	2020	2021	2022	2023
Oedd	7 (7%)	Llai na 5	6 (7%)	Llai na 5	Llai na 5
Nac oedd	88 (88%)	75 (94%)	74 (81%)	34 (48%)	55 (65%)
Heb ei gofnodi	5 (5%)	Llai na 5	11 (12%)	33 (46%)	26 (31%)
Cyfanswm yr achosion	100	80	91	71	84

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Lle y cawsant eu cofnodi, roedd 67% o'r achosion yn 2023 â diagnosis blaenorol wedi cael triniaeth ar gyfer eu cyfnod blaenorol.

4.2 Achosion ag ymwrthedd i'r prif gyffuriau (MDR) ac ymwrthedd estynedig i gyffuriau

Diffinnir TB-MDR fel ymwrthedd i rifampicin ac isoniazid, sef dau wrthfotig rheng flaen a ddefnyddir i drin TB. Yn 2021, creodd Sefydliad Iechyd y Byd ddiffiniadau newydd o 'cyn XDR' a 'XDR'⁷:

- Cyn XDR: Straeniau TB sy'n bodloni'r diffiniad o MDR gydag ymwrthedd ychwanegol i unrhyw fluoroquinolone
- XDR: Straeniau TB sy'n bodloni'r diffiniad o MDR gydag ymwrthedd ychwanegol i unrhyw fluoroquinolone ac o leiaf un cyffur Grŵp A

Yn ôl Sefydliad Iechyd y Byd, bu cynnydd bach (8.5%) yn nifer y bobl a gafodd eu trin am MDR-TB yn fyd-eang yn 2022 o gymharu â 2021⁸. Nid yw'r data ar gyfer 2023 ar gael eto. Yn ystod y pum mlynedd diwethaf, cofnodwyd tri achos o MDR drwy NTBS. Fodd bynnag, nid oedd gan bedwar achos arall ymwrthedd i rifampicin (marciwr MDR) ond maent wedi cael triniaeth am MDR.

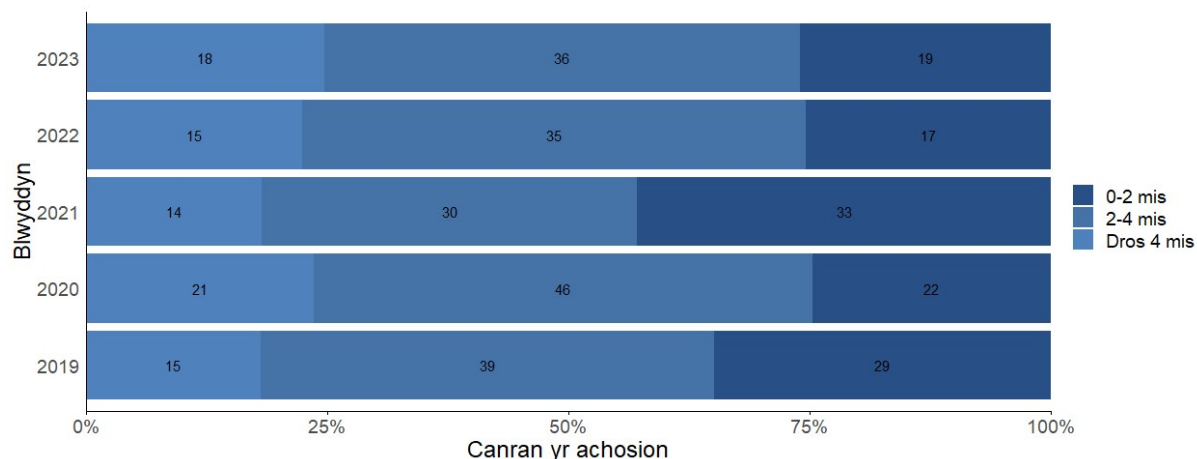
⁷Sefydliad Iechyd y Byd [WHO announces updated definitions of extensively drug-resistant tuberculosis](#)

⁸Sefydliad Iechyd y Byd [2.4 Drug-resistant TB treatment \(who.int\)](#)

5 Triniaeth a chanlyniadau

5.1 Y cyfnod rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth

Ffigur 12 Y cyfnod rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth ar gyfer achosion o TB yng Nghymru, 2019-2023

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Yn 2023:

- O blith yr achosion symptomatig, bu cynnydd bach yn y gyfran a ddechreuodd triniaeth lai na deufis ar ôl i'r symptomau ddechrau, o 25% yn 2022 i 26% yn 2023
- Dechreuodd 21% o'r achosion ysgyfeiniol driniaeth dros bedwar mis ar ôl i'r symptomau ddechrau, o gymharu â 22% yn 2022 (Tabl 9)

Mae'n bosibl bod sawl ffactor sy'n dylanwadu ar yr oedi hwn o ddechrau'r symptomau i ddechrau triniaeth, gan gynnwys ymddygiad ceisio gofal iechyd neu oedi yn y llwybr clinigol. Mae oedi cyn ceisio gofal, yn enwedig ymhlith achosion ysgyfeiniol â thaeniad positif yn cynrychioli risg bosibl o drosglwyddo i eraill.

Tabl 9 Achosion o TB ysgyfeiniol â chyfnod o >4 mis rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth yng Nghymru, 2019-2023

Y cyfnod rhwng dechrau'r symptomau a dechrau triniaeth	2019	2020	2021	2022	2023
Mwy na 4 mis	11 (15%)	11 (26%)	7 (13%)	9 (22%)	10 (21%)

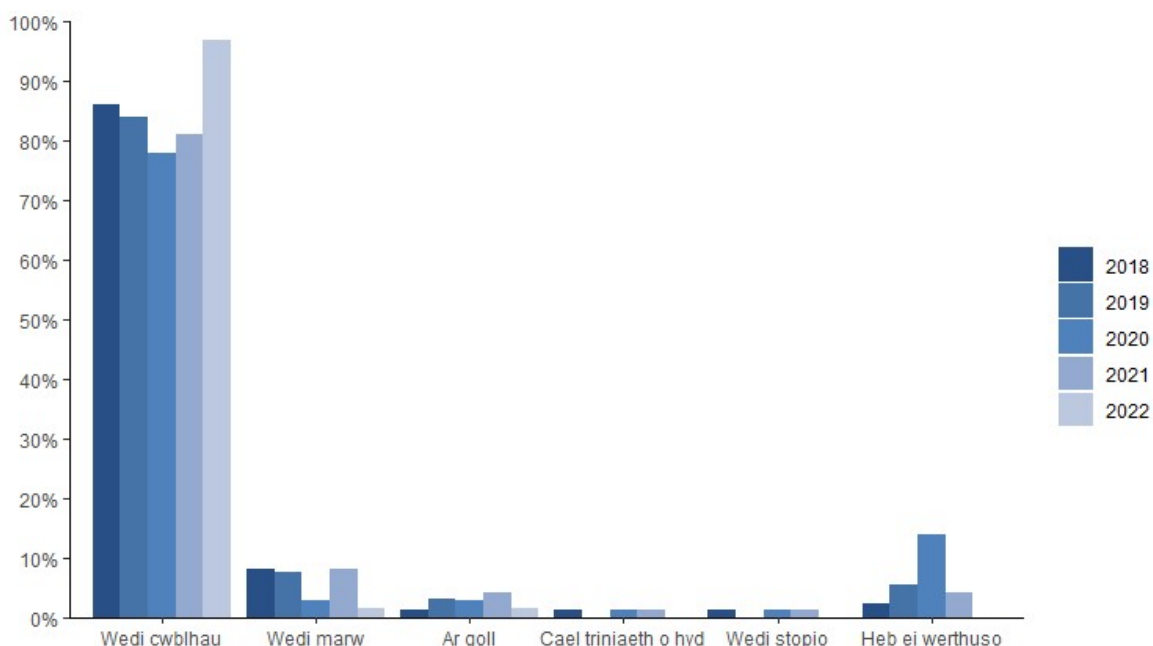
Ffynhonnell: NTBS, 2024

5.2 Canlyniadau triniaeth

Caiff data canlyniadau triniaeth ar gyfer y garfan sensitif i gyffuriau eu cofnodi fel mater o arfer yn ôl blwyddyn yr hysbysiad. Nid yw'r data canlyniadau ar gyfer 2023 wedi'u cwblhau eto o ganlyniad i gyfnod y driniaeth.

Mae data canlyniadau ar gael ar gyfer 64 (90%) o'r achosion newydd a gofnodwyd yn 2022⁹. Bu cynnydd yng nghyfran yr achosion sensitif i gyffuriau yr oedd disgwyl i'w driniaeth bara llai na 12 mis ac a oedd wedi cwblhau triniaeth, o 81% i 97% o gymharu â'r flwyddyn flaenorol.

Ffigur 13 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022¹⁰

Ffynhonnell: NTBS, 2024

⁹ Heb gynnwys saith achos o ganlyniad i ymwrthedd cychwynnol a chynyddol i rifampicin ac achosion a gafodd eu trin am TB-MDR a'r rheini â TB yn y brif system nerfol, asgwrn cefn, miliaraidd neu grytig

Mae Tablau 10 i 13 yn dangos canlyniad triniaeth yn ôl grŵp oedran, proffil rhyw, bwrdd iechyd preswylfa a safle'r clefyd, yn y drefn honno.

Tabl 10 Cwblhau triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl grŵp oedran^a ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022¹⁰

Blwyd	5-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
2018	0	11 (92%)	14 (78%)	13 (87%)	18 (90%)	11 (79%)	0
2019	8 (100%)	11 (73%)	16 (84%)	14 (82%)	9 (82%)	6 (50%)	11 (73%)
2020	0	9 (100%)	13 (72%)	9 (60%)	10 (62%)	6 (67%)	0
2021	Llai na 5 (100%)	5 (71%)	19 (70%)	9 (56%)	11 (69%)	7 (64%)	8 (67%)
2022	0	Llai na 5 (100%)	19 (95%)	14 (93%)	12 (86%)	Llai na 5%	0

^aTynnwyd chwe achos o'r tabl o ganlyniad i niferoedd isel

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Tabl 11 Cwblhau triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl rhyw ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022

Rhyw	2018	2019	2020	2021	2022
Menywod	19 (83%)	30 (91%)	20 (77%)	27 (79%)	34 (100%)
Dynion	54 (87%)	48 (80%)	36 (78%)	33 (82%)	28 (93%)

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Tabl 12 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl Bwrdd Iechyd preswylfa ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2018-2022

BILI	2018	2019	2020	2021	2022
BIP Aneurin Bevan	12 (75%)	24 (77%)	15 (88%)	12 (71%)	18 (100%)
BIP Betsi Cadwaladr	17 (94%)	14 (88%)	7 (88%)	14 (93%)	7 (88%)
BIP Caerdydd a'r Fro	24 (83%)	21 (91%)	22 (96%)	15 (94%)	16 (94%)
BIP Cwm Taf Morgannwg	6 (100%)	10 (77%)	5 (71%)	5 (71%)	10 (100%)
BIP Hywel Dda	Llai na 5 (50%)	Llai na 5 (67%)	Llai na 5 (100%)	Llai na 5 (40%)	Llai na 5 (100%)
Bwrdd Iechyd Addysgu Powys	Llai na 5 (100%)	Llai na 5 (100%)	Llai na 5 (33%)	0	0
Preswylydd y Tu Allan i Gymru	Llai na 5 (100%)	0	Llai na 5 (50%)	Llai na 5 (75%)	Llai na 5 (100%)
BIP Bae Abertawe	10 (100%)	Llai na 5 (100%)	Llai na 5 (25%)	9 (100%)	7 (100%)

Ffynhonnell: NTBS, 2024

Tabl 13 Canlyniad triniaeth TB ar ôl 12 mis yn ôl safle'r clefyd ar gyfer achosion sensitif i gyffuriau lle roedd disgwyl i'r driniaeth bara mwy na 12 mis, Cymru, 2022

Safle'r clefyd	Cwblhawyd	Wedi marw	Ar goll ar y cam monitro dilynol
Ysgyfeiniol yn unig	30 (97%)	Llai na 5	0
Ysgyfeiniol, gyda safle allysgyfeiniol neu hebddo	34 (94%)	Llai na 5	Llai na 5
Allysgyfeiniol yn unig	27 (100%)	0	0
Nodau lymff allthorasig	17 (100%)	0	0
Nodau lymff intrathorasig	Llai na 5	0	0
Pliwrol	6 (86%)	0	Llai na 5
Pob safle allysgyfeiniol arall ^c	6 (100%)	0	0

^aNid yw'n cynnwys achosion o TB ag ymwrthedd cychwynnol a chynyddol i rifampicin nac achosion wedi'u trin am TB-MDR na'r rheini â TB yn y brif system nerfol, asgwrn cefn, miliaraidd neu gryptig

^bMae achosion heb eu gwerthuso yn cynnwys achosion coll, anhysbys ac wedi'u trosglwyddo

^cMae pob safle allysgyfeiniol arall yn cynnwys clefyd gastroberfeddol, cenhedlol-wrinol, laryngaidd, clefyd allysgyfeiniol arall ac anhysbys

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O blith yr 36 o achosion â chanlyniad triniaeth cofnodedig a chlefyd ysgyfeiniol gyda chlefyd allysgyfeiniol neu hebddo, cwblhaodd 34 (94%) driniaeth. Ni chafodd unrhyw achosion eu trin yn 2022: roeddent yn dal i gael triniaeth ar ôl 12 mis; rhoddwyd y gorau i'r driniaeth; neu ni chawsant eu gwerthuso ar NTBS.

5.2.1 Marwolaethau cysylltiedig â TB

Yn ystod y cyfnod o bum mlynedd rhwng 2018 a 2022, mae cyfran y marwolaethau ymhlith achosion o TB wedi aros yn gymharol isel, gan gyrraedd uchafbwynt o 10% yn 2018 a 2021, fel y gwelir yn Nhabl 14.

Tabl 14 Achosion sensitif i gyffuriau a difrifol o TB y cofnodwyd eu bod wedi marw adeg y canlyniad cofnodedig diwethaf, Cymru, 2018-2022^a

Blwyd dyn	Achosion a gofnodwyd	Cyfanswm y marwolaethau	TB a achosodd y farwolaeth, neu cyfrannodd TB at y farwolaeth	Roedd TB yn gysylltiedig â'r farwolaeth	Anhysbys	Post mortem
2018	96	10 (10%)	5 (50%)	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5
2019	100	7 (7%)	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5
2020	80	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5
2021	91	9 (10%)	Llai na 5	Llai na 5	6 (67%)	Llai na 5
2022	71	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5	Llai na 5

^aNid yw'n cynnwys achosion o TB ag ymwrthedd cychwynnol a chynyddol i rifampicin ac achosion a gafodd eu trin am TB-MDR

Ffynhonnell: NTBS, 2024

6 Atal a rheoli TB

Nid yw gwybodaeth am sgrinio mudwyr i'r DU cyn iddynt gyrraedd ar gael fel mater o arfer.

Daeth darpariaeth y brechlyn Bacillus Calmette-Guérin (BCG) fel rhan o amserlen frechu'r GIG yng Nghymru i ben yn 2005; dim ond i blant sy'n wynebu mwy o risg o ddod i gysylltiad â rhywun â TB y caiff ei gynnig¹⁰. Mae'r brechlyn BCG yn effeithiol o ran amddiffyn plant ifanc rhag mathau difrifol o TB, fel llid yr ymennydd, ond nid yw'n atal haint sylfaenol nac achosion lle y caiff haint cudd ei ailactifadu¹¹.

Tabl 15 Canran yr achosion sydd wedi cael brechlynnau BCG a chanran yr achosion â statws hysbys, Wedi'u brechu % (Statws Hysbys %), 2019-2023

Grŵp oedran	2019	2021	2022	2020	2023
0-4	0% (67%)	0% (100%)	0% (100%)	-	67% (75%)
5-14	75% (100%)	100% (100%)	-	-	0% (0%)
15-24	78% (60%)	33% (43%)	100% (33%)	67% (67%)	67% (38%)
25-34	85% (68%)	77% (81%)	82% (55%)	77% (72%)	100% (59%)
35-44	79% (82%)	88% (50%)	75% (27%)	50% (53%)	67% (33%)
45-54	86% (64%)	100% (69%)	80% (36%)	85% (81%)	62% (62%)
55-64	50% (50%)	100% (45%)	67% (60%)	100% (78%)	83% (60%)
65+	57% (47%)	71% (58%)	75% (31%)	43% (54%)	57% (64%)

Ffynhonnell: NTBS, 2024

O blith y rheini â statws brechu BCG hysbys, roedd 74% o'r achosion yn 2023 wedi cael eu brechu'n flaenorol, sef gostyngiad o 2022 (75%). Ymhlith y grwpiau oedran 25-34 a 55-64 oed y gwelwyd y cyfraddau brechu uchaf, lle y cafodd 100% ac 83% â statws hysbys eu brechu, yn y drefn honno.

¹⁰Iechyd Cyhoeddus Cymru [Brechlyn Bacillus Calmette-Guérin / brechlyn TB – Iechyd Cyhoeddus Cymru \(gig.cymru\)](#)

¹¹Sefydliad Iechyd y Byd [BCG \(who.int\)](#)

7 Clystyrau a nodwyd drwy waith dilyniannu genom cyfan

Cyflwynwyd gwaith dilyniannu genom cyfan ar gyfer arunigion twbercwlosis yng Nghymru yn 2019 er mwyn teipio rhywogaethau, teipio ymwrthedd a dadansoddi clystyrau.

Diffinnir clwstwr a nodwyd drwy waith dilyniannu genom cyfan fel "dau unigolyn neu fwy â diagnosis o TB gweithredol sydd â gwahaniaeth o lai 12 SNP"¹². Mae gwahaniaeth SNP yn cyfeirio at bolymorffedd polyniwcleotid sengl, sef mwtaniad mewn un safle yn y dilyniant DNA. Gwneir gwaith cymharu SNP genom cyfan er mwyn nodi SNPs sy'n amrywio rhwng arunigion mewn clwstwr lle mae genoteipiau yn cyfateb. Er y gellir diffinio gwahaniaeth SNP o 12 fel trothwy uchaf y berthynas genomig rhwng lletydwyr â chysylltiad epidemiolegol, rhaid asesu terfynau is yn ôl sefyllfa neu frigiad o achosion unigol¹³.

Ers cyflwyno gwaith dilyniannu genom cyfan a dadansoddi clystyrau yng Nghymru yn 2019, mae 33 o glystyrau o TB sydd â dau achos neu fwy yng Nghymru wedi'u nodi.

Yn 2023, nodwyd tri chlwstwr gyda chysylltiad genomig newydd. O blith yr 84 o achosion a gofnodwyd yn 2023, roedd 16 o unigolion yn gysylltiedig â chlystyrau ac wedi'u dosbarthu ar draws saith clwstwr. O blith yr achosion hyn:

- *Mycobacterium tuberculosis* oedd mwyafrif yr achosion
- Nid ystyriwyd bod gan yr un ohonynt ymwrthedd i'r prif gyffuriau (MDR)
- Achosion ysgyfeiniol gyda chlefyd allysgyfeiniol neu hebddo oedd mwyafrif yr achosion (88%), ac roedd 5/13 (38%) wedi cael canlyniad taeniad sbwtwm positif.
- Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan y gwelwyd mwyafrif yr achosion o TB wedi'u clystyru (81%)

Mae Canolfan Wyliadwriaeth ar gyfer Clefydau Trosglwyddadwy Iechyd Cyhoeddus Cymru yn adrodd ar glystyrau a nodwyd drwy waith dilyniannu genom cyfan er mwyn cefnogi mesurau rheoli Diogelu Iechyd. O ganlyniad, mae'r adroddiadau hyn wedi'u cyfyngu.

¹² UKHSA Mycobacterium tuberculosis whole-genome sequencing and cluster investigation handbook. Ar gael yn: [TB WGS and cluster investigation handbook](#)